

Laudáció a Sáfár család Henszlmann Imre-díjához

A hosszúhetényi római kori villa főépületének megóvásáért, és a romokat rejtő parcella önzetlen felajánlásáért.

Tisztelt Elnök Asszony, Tisztelt Vezetőség és az MRMT tagsága! Kedves Jelenlévők!

A Mecsek hegység lábánál, a Baranya vármegyei Hosszúhetény határában, a Somkerék-dűlőben egy római kori villagazdaság maradványai fekszenek. A villa főépületének a feltárására korán sor került, Dombay János, a Baranya megyei múzeumok egykori főigazgatója 1940-ben vezetett itt ásatást. Az épület a homlokzatát díszítő hatszögű sarokrizalitokkal, és a belső udvar köré szerveződő, a reprezentatív, lakó és gazdasági funkciókat ötvöző épületegyüttes képével a késő római kori Pannonia peristylumos villagazdaságainak tankönyvi példájává vált.

A példamutató helyzet mögött viszont a valóság ezernyi árnyalata tárul fel: a második világháború idején kutatott lelőhelyen Dombay János minden bizonnyal egy régészeti bemutatóhelyet szeretett volna létrehozni, amit sem az akkori viszonyok között, sem később, 1961-ben bekövetkezett haláláig nem tudott megvalósítani. Az épület szabadon maradt alapfalait lassan felverte a gaz, a parcella közepén árválkodó maradványok körül pedig a mezőgazdasági gépek acél karmai forgatták a lelőhely romjait. Habár a villagazdaság szűkszavú tudományos bemutatására sor került, a részletgazdag dokumentációiról híres ásató kutatási feljegyzéseinek nyoma veszett az idők során. Sem az ásatási naplót, sem a feltárási rajzokat nem ismerjük, és csupán néhány korabeli felvétel nyújt betekintést az egykori viszonyokba.

Azokba a viszonyokba, amelyekbe a hosszúhetényi születésű Sáfár Sándor kisgyerekként még bepillantást nyerhetett. A római kori villagazdaság feltárása és maradványai mély benyomást tettek rá, és a Somkerék-dűlőben fekvő lelőhely egész életében meghatározó szerepet játszott.

A romokat is magába foglaló egyik parcella akkor még a család birtokában volt, de az ötvenes években elvették tőlük, és tagosították. A rendszerváltozaskor, a kárpótlások során sikerült visszaszereznie a villa főépületét rejtő területet: *„Nagyon fontos volt. Egy álló napig ott ültem a liciten, hogy azt a 2000 négyzetmétert, amin a villa van, megkaphassam. Azonnal felajánlottam az önkormányzatnak, hogy a falué legyen, ne dózerolják el. Megmentését, bemutatását reméltem... Jeles műemlékünk, a falu egyik vonzereje lehetne.”* – mondta egy interjú során az ezredfordulón.¹ A földterület átíratása azonban akkor még nem történt meg, és a lelőhely is tovább aludta álmát, de azáltal, hogy a kárpótláskor a Sáfár családhoz került a parcella, legalább a villa főépületét sikerült megóvni a további pusztulástól.

2016-ban, doktori kutatásaim során találkoztam először személyesen a lelőhellyel. A bozótosban rejtőző, és a földből helyenként kikandikáló romok a tudományos megismerés mellett megóvásuk szükségességét is fájón mutatták. 2018-ban kerülhetett sor a villaépület rekultivációjának, újra-dokumentálásának és visszatemetésének első lépésére. Az égisz alá érő szederindák és vadrózsák szorításából néhány hét alatt nem csupán a falkoronák, hanem egy kellemes, diófás liget képe is kezdett előtűnni, ahogy a faluval való kapcsolat, és a villa megóvását előmozdító kezdeményezés is kibontakozhatott lassan.

Sáfár Sándor ezt már sajnos nem élhette meg, velem pedig Papp János, Hosszúhetény idén elhunyt népművelője ismertette meg a villagazdaság - úgymond - családtörténetét. Látna a kezdeményezést, János mindent megtett azért, hogy a rommező végre elismert helyre kerüljön Hosszúhetény életében. Ennek érdekében felvette a kapcsolatot a terület örököseivel, Sáfár Sándor lányaival is, hogy a villagazdaság kutatása és kezelése zökkenőmentesen folyhasson. Sáfár Anikó és dr. Sáfár Éva a kutatások beleegyező támogatásán túlmenően, és apjuk szándékát tiszteletben tartva továbbra is fenntartották, hogy a lelőhelyet közös örökségünként, a település jeles műemlékeként tudják elképzelni, és a főépületet rejtő parcellát szeretnék önkéntes felajánlással Hosszúhetény tulajdonába adni.

¹ Dunántúli Napló, 2000. szeptember 26; p. 7.

Így, közel száz évvel Dombay János kutatása, és majdnem húsz évvel Sáfár Sándor sikeres kárpótlási licitjét követően, 2023 végén a hosszúhetényi önkormányzat tulajdonába került a terület.

Most abban a furcsa helyzetben vagyunk, hogy a hosszúhetényi római kori villagazdaság modernkori, személyes történetét szinte jobban ismerjük, mint a tudományos értékét. Ahhoz azonban, hogy utóbbi is megfelelő súllyal szerepeljen a lelőhely életében, Sáfár Sándor és lányai, Sáfár Anikó és dr. Sáfár Éva erőfeszítései elengedhetetlenek voltak! A terület visszaszerzésével sikerült megóvniuk a romokat a mezőgazdasági művelés pusztító hatásától, és így sorstársai többségével ellentétben, hazánk egyik jó állapotban megőrződött római kori villaépületét tarthatjuk számon a Mecsek déli lankáin. Önzetlen felajánlásuk pedig példamutató a rohanó, nyereséget hajszoló világunkban, ahol a régészeti lelőhelyek, az épített örökség, és önmagában a közös múltunk megőrzése és támogatása iránti felelősségtudat egyre inkább háttérbe szorul!

Köszönjük a Sáfár családnak a hosszúhetényi római kori villa főépületének megóvásáért tett erőfeszítéseiket, és a romokat rejtő parcella önzetlen felajánlását!